

100 lat Jung Idysz

Sto lat temu artyści żydowscy powołali w Łodzi pierwszą awangardową grupę Jung Idysz, której – w pierwszym roku wolności po odzyskaniu przez Polskę autonomii – towarzyszyła powszechna wiara w udział we współtworzenie lepszego świata opartego o tradycję, kulturę i poczucie międzynarodowej wspólnotowości. Celem twórców, sformułowanym w dwóch manifestach, było zdefiniowanie nowego modelu sztuki narodowej, znajdującej inspirację w tradycji ludowej i chasydzkiej. Ponadto czerpano z religijnych oraz artystycznych nurtów kultury zachodnioeuropejskiej, podkreślających znaczenie duchowości i mistycznego przeżycia zarówno w dziele sztuki, jak i w intymnej rozmowie z Bogiem. Modernizacja żydowskiej kultury zapoczątkowana na Wschodzie przez twórców związanych z Kultur-Lige, podjęta przez członków Jung Idysz, była kontynuowana w Warszawie, Białymstoku, Krakowie i Lwowie; w środowiskach awangardy plastycznej oraz literackiej. Pomimo silnego akcentowania przynależności etnicznej (język, tradycja) na sztukę Jung Idysz znacznie oddziaływały aktualne kierunki artystyczne: futurizm, ekspresjonizm, kubizm. Członkowie grupy funkcjonowali w środowisku międzynarodowym (Paryż, Berlin, Drezno, Moskwa), utrzymując jednocześnie relacje z artystami polskimi.

W marcu 1919 roku ukazał się pierwszy numer literacko-artystycznego pisma „Jung Idysz” zawierający „wiersze słowem i grafiką”. Do końca roku wydano jeszcze dwa zeszyty – łącznie sześć numerów – w których oprócz artystów i poetów z Łodzi (m.in. M. Broderzon, M. Szwarz, J. Adler, P. Lindenfeld, I. Kacnelson, H. Barciński, I. Brauner, S. Blat), opublikowano teksty twórców z innych ośrodków (Uri Cwi Grinberg, M. Nadir, M. Rawicz, I. Szttern). Na końcowej stronie trzeciego – ostatniego zeszytu (nr 3- 4- 6) wydanego na przełomie listopada i grudnia 1919 roku, w rubryce „U nas:” (ogłoszenia różne) pojawiła się zapowiedź wspólnej wystawy Jung Idysz i poznańskiego Buntu. Niestety, idea kolekcji prezentującej dokonania polskiej oraz żydowskiej awangardy nie została wówczas zrealizowana.

Zaplanowana przez Muzeum Miasta Łodzi ekspozycja „Ekspresje Wolności. Bunt i Jung Idysz – wystawa, której nie było...”, stanowi bezpośrednie nawiązanie do koncepcji łódzkich i poznańskich twórców sprzed stu lat. Dzięki zbiorom Muzeum Narodowego w Poznaniu, Muzeum Miasta Łodzi, Muzeum Sztuki w Łodzi, Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie oraz innych placówek muzealnych i osób prywatnych w Polsce i za granicą (Londyn, Paryż, Berlin, Poczdam), zostaną zaprezentowane prace członków poznańskiej grupy Bunt powstałej w 1918 roku i łódzkiej grupy literacko-artystycznej Jung Idysz. Dzieła artystów z obu ugrupowań będą obejmowały czas od lat dziesiątych XX w. do okresu powojennego – po 1945 roku.

W przestrzeni galerii wystaw czasowych zostanie pokazanych na osi czasu około stu unikatowych grafik, rysunków, płaskorzeźb, obrazów, zdjęć, plakatów i oryginalnych wydawnictw z epoki, autorstwa m.in. Jankiela Adlera, Henocha Barcińskiego, Mosze Brodersona, Marka Szwarca, Poli Lindenfeld, Idy Brauner, Henryka Berlewiego, Jerzego Hulewicza, Stanisława Kubickiego, Władysława Skotarka i Stefana Szmaja. Efekty pracy twórczej zostaną opatrzone dwujęzycznymi przypisami, komentarzami historycznymi, a także skomplikowanymi biogramami twórców łódzkich i poznańskich.

Ekspozycji będzie towarzyszyć wydany przez Muzeum Miasta Łodzi unikatowy reprint trzech zachowanych oryginalnych wydawnictw „Jung Idysz” z przetłumaczoną po raz pierwszy, przez wybitne tłumaczki z Polski i Izraela, z języka jidysz na języki polski i angielski całością materiału literackiego almanachu z 1919 roku.

Reprint jest owocem współpracy badaczy twórczości łódzkiej grupy z różnych ośrodków akademickich, instytucji w Polsce i za granicą, związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego polskich Żydów, próbujących ocalić pamięć o nieistniejącym już świecie. Wydawnictwo jako efekt wieloletnich badań nad Jung Idysz bazuje na zachowanych oryginałach z Żydowskiego Instytutu Historycznego im. Emanuela Ringelbluma w Warszawie i udostępnionych w domenie publicznej źródłach.

Uzupełniającą częścią przedsięwzięcia będzie zorganizowana wspólnie z przedstawicielami środowiska naukowego i artystycznego z Łodzi ścieżka dydaktyczna o miejscach związanych z twórczością członków grupy oraz specjalny projekt Hommage dla Jung Idysz, prezentujący współczesne przykłady działań twórców polskich i zagranicznych w różnych przestrzeniach Łodzi.

Ostatnią częścią projektu będzie dwudniowa konferencja naukowa Jung Idysz - Modernizm - Wielka Awangarda: Nowa sztuka żydowska w niepodległej Polsce, planowana przez Muzeum Miasta Łodzi we współpracy z Instytutem Historii Sztuki Uniwersytetu Łódzkiego, Zakładem Niemcoznawstwa w Instytucie Filologii Germańskiej Uniwersytetu Łódzkiego oraz Polskim Instytutem Studiów nad Sztuką Świata w dniach 12-13 czerwca 2019 roku. Prelegentami będą badacze twórczości artystów żydowskich w Polsce. Ponadto ze środków finansowych Uniwersytetu Łódzkiego zostanie wydana publikacja z materiałami pokonferencyjnymi wraz z ilustracjami z ekspozycji.

Wystawa zainauguruje 100-lecie powstania grupy Jung Idysz i będzie najważniejszym wydarzeniem upamiętniającym jej znaczenie dla lokalnej i europejskiej kultury.